

YAPONIYA TA’LIM TIZIMINING O’ZIGA XOS XUSUSIYATLARI VA UNING ONA TILI TA’LIMIDAGI AHAMIYATI

Mamasoliyeva Marjona

*Namangan davlat pedagogika instituti Boshlang’ich ta’lim yo’nalishi 1-
bosqich talabasi*

Ilmiy rahbar: Jo’rayeva Turg’unoy Umarjonova

DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.21159161>

Annotatsiya. Mazkur maqolada Yaponiya ta’lim tizimining tarixiy shakllanish bosqichlari, tashkiliy tuzilishi va o’ziga xos pedagogik xususiyatlari ilmiy tahlil qilinadi. Tizimning negizini tashkil etuvchi intizom, mas’uliyat, tenglik, mustaqillik va amaliy yondashuv tamoyillarining o’quvchi shaxsini shakllantirishdagi o’rni, shuningdek ona tili ta’limi jarayonida nutqiy va kommunikativ kompetensiyalarni rivojlantirishga qaratilgan metodik yondashuvlar yoritiladi. Yaponiya va O’zbekiston ta’lim amaliyoti qiyosiy tahlil etilib, ilg’or xorijiy tajribani milliy ta’lim tizimiga moslashtirish imkoniyatlari asoslab beriladi.

Kalit so’zlar: ta’lim tizimi, Yaponiya, ona tili ta’limi, intizom, mustaqil fikrlash, pedagogik mahorat, ta’lim sifati, innovatsion yondashuv, qiyosiy tahlil.

Kirish. Bugungi globallashtirish sharoitida ta’lim tizimini takomillashtirish har bir davlat oldida turgan ustuvor vazifalardan biri hisoblanadi. Jahonning rivojlangan mamlakatlari tajribasi shuni ko’rsatadiki, mamlakat taraqqiyoti, eng avvalo, sifatli ta’lim bilan chambarchas bog’liqdir. Shu nuqtayi nazardan, Yaponiya ta’lim tizimi dunyodagi eng samarali va mukammal tizimlardan biri sifatida e’tirof etiladi.

Yaponiyaning iqtisodiy taraqqiyot, ilm-fan va texnologiyalar sohasida erishgan yutuqlari, ko’p jihatdan, ta’limga qaratilgan alohida e’tibor bilan izohlanadi. Yapon ta’lim tizimining asosiy ustunligi faqat bilim berishdan iborat emas, balki barkamol shaxsni tarbiyalashga yo’naltirilganligidadir. Ushbu tizimda intizom, mehnatsevarlik, mas’uliyat va jamoada ishlash ko’nikmalari yosh avlodga kichik yoshdan boshlab singdiriladi. Mazkur maqolaning maqsadi – Yaponiya ta’lim tizimining shakllanish bosqichlari va o’ziga xos jihatlarini tahlil etish, uning ona tili ta’limidagi ahamiyatini ochib berish hamda ushbu tajribadan O’zbekiston ta’lim tizimida foydalanish imkoniyatlarini asoslashdan iborat.

Asosiy qism. Yaponiyada zamonaviy ta’lim tizimining shakllanishi 1872-yilda qabul qilingan “Ta’lim to’g’risida”gi qonun bilan bog’liq bo’lib, ushbu qonun mamlakatda yagona va zamonaviy ta’lim tizimini yaratishga asos bo’ldi. Bugungi kunda Yaponiya ta’lim tizimi maktabgacha ta’lim, boshlang’ich maktab, kichik o’rta maktab, yuqori o’rta maktab va oliy ta’lim bosqichlaridan iborat. Boshlang’ich ta’lim olti yil, kichik o’rta ta’lim esa uch yil davom etadi va ushbu bosqichlar majburiy hisoblanadi. Yuqori o’rta maktab – uch yillik bosqich bo’lib, O’zbekistondagi litseylarga mazmunan yaqin keladi va unga kirish tanlov asosida, imtihon natijalariga ko’ra amalga oshiriladi.

Ta’lim jarayonida o’quvchilarning bilim olishi bilan bir qatorda ularning axloqiy tarbiyasi, jamoaviy faoliyati va mustaqil fikrlash qobiliyatlarini rivojlantirishga alohida e’tibor qaratiladi. Yapon maktablarining eng muhim jihatlaridan biri yuqori darajadagi intizom hisoblanadi: o’quvchilar dars boshlanishidan besh daqiqa oldin sinf xonasida bo’lishlari, maktab qoidalariga qat’iy rioya qilishlari va vaqtni qadrlashlari talab etiladi. Tartib-intizom nafaqat o’qituvchilar tomonidan tashqi nazorat vositasi sifatida, balki o’quvchining ichki madaniyati va shaxsiy fazilati sifatida shakllantiriladi.

Yapon maktablarida o’quvchilarning sinf xonalari va maktab hududini mustaqil tozalashlari alohida pedagogik ahamiyatga ega amaliyot hisoblanadi. Bu amaliyot orqali o’quvchilarda mehnatga hurmat, mas’uliyat va jamoa manfaatini shaxsiy manfaatdan ustun qo’yish kabi fazilatlar shakllantiriladi. Maktablarda yagona kiyim-forma joriy etilgani esa o’quvchilar o’rtasida tenglik muhitini ta’minlashga xizmat qiladi. Shuningdek, o’rta maktab bosqichidan boshlab, dars vaqtidan tashqari faoliyat sifatida turli to’garaklar – asosan, sport va san’at yo’nalishlarida – tashkil etiladi, ularda o’quvchilar hafta kunlari, shu jumladan dam olish kunlarida ham faol qatnashadilar.

Ona tili fanini o’qitishda Yaponiya tajribasi alohida ahamiyat kasb etadi. Darslarda o’quvchilarning erkin fikrlashi, muloqotga kirishishi, nutq madaniyati va yozma savodxonligini rivojlantirishga katta e’tibor beriladi, har bir o’quvchining fikri qadrlanadi va uning shaxsiy rivojlanishi uchun qulay sharoit yaratiladi. Darslarda bahs-munozara, matn tahlili, ijodiy yozuv va mustaqil tadqiqot ishlari kabi metodlar keng qo’llaniladi, bu esa o’quvchilarning fikrini erkin ifodalash va muloqot madaniyatini yuksaltirishga xizmat qiladi.

Yapon ta’lim tizimida o’qituvchilarning kasbiy mahorati alohida o’rin tutadi. O’qituvchilar muntazam ravishda o’z malakalarini oshirib boradilar, biroq bu jarayon, ko’pincha, alohida malaka oshirish institutlari orqali emas, balki hamkasblarining darslarini bevosita kuzatish, boshqa maktablarga tashrif buyurish va dars yakunida o’tkaziladigan muhokamalar orqali amalga oshiriladi. Bu yondashuv ta’lim sifatining doimiy ravishda takomillashib borishini ta’minlaydi. Shu bilan birga, yapon o’qituvchilari yuksak mehnatsevarlik bilan ajralib turadi: ish kuni rasman soat 17:00da tugasa-da, ko’pchilik o’qituvchilar soat 19:00–20:00gacha, yuqori sinf o’qituvchilari esa ba’zan soat 23:00gacha ishlaydilar. Yaponiyada o’qituvchilar uchun alohida bayram kuni belgilanmagan bo’lsa-da, ularga nisbatan hurmat va e’tibor kundalik amaliyotning ajralmas qismi hisoblanadi.

Hozirgi bosqichda Yaponiya ta’lim tizimi an’anaviy qadriyatlarni saqlab qolgan holda zamonaviy innovatsiyalarni ham izchil joriy etmoqda. Maktablarda raqamli texnologiyalar, elektron ta’lim platformalari va interaktiv o’quv vositalaridan samarali foydalanilmoqda, shu bilan birga o’quvchilarning ijodiy fikrlashi, muammolarni mustaqil hal etish qobiliyati hamda kommunikativ kompetensiyalarini rivojlantirishga alohida e’tibor qaratilmoqda. Yaponiya ta’limining asosiy maqsadi nafaqat bilimli, balki jamiyatda o’z o’rnini topa oladigan, mas’uliyatli va faol fuqaroni tarbiyalashdan iboratdir, shu sababli maktablarda axloqiy tarbiya, jamoada

ishlash, o‘zaro hurmat va ijtimoiy mas’uliyat kabi tushunchalar alohida ahamiyat kasb etadi.

Yaponiya va O‘zbekiston ta’lim tizimlarini qiyosiy tahlil qilish ikki tizim o‘rtasidagi tashkiliy va metodik farqlarni yaqqol namoyon etadi. Yaponiyada maktabgacha ta’lim, boshlang‘ich, o‘rta va yuqori maktab bosqichlari o‘zaro uzviy bog‘langan yagona tizimni tashkil etadi: bog‘chadan so‘ng olti yillik boshlang‘ich maktabga, undan keyin uch yillik o‘rta maktabga, so‘ngra tanlov asosida uch yillik yuqori maktabga o‘tiladi. Bitta sinfdan o‘rtacha 35–40 nafar o‘quvchi ta’lim olishiga qaramay, yuqori natijalarga erishilishi, ko‘p jihatdan, o‘qituvchilarning yuksak kasbiy mahorati va metodik tayyorgarligi bilan izohlanadi. O‘quvchilarning yuqori darajadagi tirishqoqligi, dars vaqtidan tashqari muntazam to‘g‘arak mashg‘ulotlarida ishtirok etishi, maktab hududini mustaqil tozalashi va saqlashi kabi amaliyotlar O‘zbekiston ta’lim tizimi uchun ham ibratli tajriba sifatida qaralishi mumkin.

Natijalar va muhokama. Yaponiya ta’lim tizimining amaliy natijalari shuni ko‘rsatadiki, mazkur model o‘quvchilarda mustaqil fikrlash, mas’uliyat, mehnatsevarlik va muloqot madaniyatini muvaffaqiyatli shakllantiradi. O‘quvchilar nafaqat nazariy bilimlarga ega bo‘ladilar, balki kundalik hayotda zarur bo‘lgan amaliy ko‘nikmalarni ham egallaydilar. Ta’limning insonparvarlik tamoyiliga asoslanishi, har bir o‘quvchiga individual yondashuv va teng imkoniyatlarning yaratilishi natijasida yuqori natijalarga erishilmoqda.

Ayniqsa, ona tili ta’limida nutqiy kompetensiyalarni rivojlantirishga qaratilgan metodlar o‘quvchilarning ijodiy va tanqidiy fikrlash qobiliyatlarini oshirishga xizmat qiladi. Tahlil shuni ko‘rsatadiki, ta’lim sifatini oshirishda o‘qituvchining kasbiy mahorati, o‘quvchining faolligi hamda ota-onalarning ta’lim jarayonidagi ishtiroki uzviy bog‘langan omillar bo‘lib, ularning uyg‘unligi mamlakatning ta’lim sohasidagi yuksak natijalarga erishishda hal qiluvchi ahamiyat kasb etadi. O‘zbekiston ta’lim tizimida ham Yaponiya tajribasining ayrim jihatlarini, xususan, intizomni kuchaytirish, amaliy mashg‘ulotlar ulushini ko‘paytirish, o‘quvchilarda mas’uliyat hissini rivojlantirish va o‘qituvchilarning kasbiy mahoratini muntazam oshirib borish tamoyillarini joriy etish ta’lim sifatini yanada yuksaltirishga xizmat qilishi mumkin.

Takliflar va tavsiyalar. – Ta’lim jarayonida intizom va mas’uliyatni kuchaytirish;

- O‘quvchilarda mustaqil fikrlash ko‘nikmalarini rivojlantirish;
- Ona tili darslarida amaliy mashg‘ulotlar ulushini oshirish;
- O‘qituvchilarning kasbiy rivojlanishi uchun keng imkoniyatlar yaratish;
- Maktablarda jamoaviy mehnat va tozalik madaniyatini shakllantirish;
- Har bir o‘quvchiga individual yondashuv asosida ta’lim berish.

Xulosa. Xulosa qilib aytganda, Yaponiya ta’lim tizimi o‘zining samaradorligi, puxta tashkil etilganligi va shaxs tarbiyasiga yo‘naltirilganligi bilan ajralib turadi. Ushbu tizimda intizom, mas’uliyat, tenglik va mustaqillik kabi fazilatlar ustuvor o‘rin egallaydi. Ayniqsa, ona tili ta’limida qo‘llanilayotgan metodlar o‘quvchilarning nutqiy va kommunikativ

kompetensiyalarini rivojlantirishda muhim ahamiyatga ega. Yaponiya tajribasini chuqur o‘rganish va uning ilg‘or jihatlarini milliy ta’lim tizimimizga moslashtirish orqali ta’lim sifatini yanada yuksaltirish mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Yaponiya ta’lim tizimi bo‘yicha ilmiy maqolalar va tadqiqotlar.
2. Pedagogika nazariyasi va metodikasi bo‘yicha darsliklar.
3. Zamonaviy ta’lim texnologiyalari va innovatsion pedagogik yondashuvlarga oid manbalar.
4. Yaponiya ta’lim tizimi va uning rivojlanish bosqichlariga bag‘ishlangan ilmiy adabiyotlar.